

Ivanchuk V., postgraduate student of the Department of social, political and legal sciences SHEI «Donbass State Pedagogical University» (Slavyansk, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

The models of alienation at M. Foucault and T. Adorno

Abstract. *The relative analysis of the concept of alienation of M. Foucault and T. Adorno is carried out. Radiants and backgrounds of both approaches, their distinction and correlation are considered. Are compared negatives tendencies of dialectics of Adorno and Foucault's representation about the human world as to the system concepts.*

Review and comparison of patterns of alienation in many ways so different thinkers is fruitful theoretical problem. Adorno and Foucault presented each in its own human situation of our time, which is reflected in a number of modern theories. Noteworthy is the desire to give the notion of the alienation of a universal character; considered it not only as a social and economic phenomenon, but as a very general, universal state, rooted in the very nature of man, in the organization of mental and cultural life, in the rationality of the structure. This shift of perspective allows consideration not just to see something new in this for a long time described the phenomenon, but also to understand what are the theoretical and practical perspectives to overcome it.

Keywords: *alienation, marxism, self-alienation, negativism, model, concept, discourse.*

УДК 1 (091)

Карпова С. Г.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Дніпропетровський національний
університет ім. Олеса Гончара
(Дніпропетровськ, Україна),
E-mail: visnukDNU@i.ua

СТАНОВЛЕННЯ ПРОБЛЕМНОГО ПОЛЯ КРИЗИ В ФІЛОСОФСЬКИХ ПОБУДОВАХ Е. ЛЕВІНАСА

Анотація. *Позначено і проаналізовано проблемне поле кризи в філософських побудовах Е. Левінаса. Показано, як в філософії Левінаса відбувається трансформація від «Ли́ка Іншого» до «Третього» і формується поле кризи. Виявлено, що ця трансформація демонструє інтросуб'єктивну асиметрію і запускає морально-етичний механізм. Це дозволило позначити в побудовах французького філософа антрополого-гуманістичне і етичне поле кризи, де онтологічний аспект є вторинним*

Ключові слова: *Інший, криза, криза гуманізму, Лик Іншого, «слід», Третій, етична криза.*

Постановка і актуальність проблеми. Загострення кризових явищ, зміна філософських дискурсів, яка спостерігається протягом минулого століття і фіксація інтросуб'єктивної асиметрії, міцно увійшли в сучасне існування, показали гостру необхідність перегляду більшості традиційних проблем в новому етичному і соціально-філософському зрізах. Тому гетерологічні положення Е. Левінаса, що акцентують увагу на вченні про Іншого, множинності і відмінності, та намічають гуманістичне і етичне проблемні поля кризи, мають актуалізацію в ХХ – поч. ХХІ ст. Відповідно і тема становлення проблемного поля кризи в левінасовських філософських побудовах є актуальною.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження щодо заявленої теми (наприклад, Г. Беневіч, М. Дімітрової, В. Катеринич, М. Серетті, А. Таубер, А. Ямпольської), на жаль, не акцентують увагу на левінасовських побудовах крізь призму кризи. Навіть в дослідженні А. Ямпольської[18] є інтерпретації відносно гетерологічних тем Левінаса, але «кризовий пласт» уявлень філософа опиняється поза межами її розвідок. Також в них не ставиться завдання продемонструвати, як в левінасовських побудовах відбувається трансформація від Ли́ка Іншого до Третього та формується поле кризи. Тому мета нашого дослідження

– визначити та проаналізувати проблемне поле кризи в філософських побудовах Е. Левінаса, відштовхуючись від трансформації «Лик Іншого» – «Третій».

Основний матеріал дослідження. Левінаса часто називають представником етичної феноменології або «феноменології етичного досвіду» (наприклад, такі дослідники як І. Пахолова, А. Ямпольська). Однак чи можемо ми стверджувати, що при левінасовському розгляді дискурсів Лика Іншого, Третього (які намічають проблемне поле кризи) є пряме посилення на інтерсуб'єктивність та феноменологічне редукування, як його, наприклад, розумів Е. Гуссерль? У Гуссерля ми читаємо, що розкрити психічне життя можливе не тільки за допомогою самопізнання, але саме свідомість інших «я» «дає нам щось більше, ніж просто подвоєння того, що ми знаходимо в нашій самосвідомості, оскільки вона встановлює відмінності між «власним» і «чужим», які ми переживаємо, і виявляє для нас, таким чином, характеристики «життя спільноти»»[1, с. 14].

В такому сенсі дійсно левінасовські побудови перетинаються з гуссерлінською ідеєю «феноменологічної єдності життя суспільства» тому що також припускають феноменологічну редукацію інтерсуб'єктивності як ««спільність» «особистостей», що беруть участь в інтерсуб'єктивно свідомому житті»[1, с. 15]. Однак в роботі «Тотальність і Безкінечне» Левінас відзначає відсутність прямого соціального контексту. Відповідно до французького філософа, Лик Іншого є поза контекстом в плані фізичному і соціальному, але етично позначений. Тому немає достатніх підстав стверджувати про пряму відповідність і своєрідну спадкоємність Гуссерль – Левінас в контексті досліджуваної теми. Крім того, французький філософ в «Нотатках про сенс»[2] з одного боку говорить про значущість гуссерліанської ідеї «від можливого до думки» і неможливість відкинути його феноменологію, а з іншого боку зазначає, що при аналізі відносин від Я до Іншого потрібно бути «по той бік інтенційності». У левінасовських побудовах тут, по суті, відкидається гуссерлевська аппрезентація, інтенційність і редукація. Так, французький філософ не приймає феноменологічні гетерологічні обґрунтування Гуссерля через незгоду з первинністю знання по відношенню до сенсу і відповідно, через зв'язок з Іншим. У левінасовському тексті чітко звучить неприйняття гуссерлевського сприйняття Іншого за принципом аналогії з Я (яка дає лише загальне уявлення про Я і «внутрішнє життя»): «Ми хотіли б виступити проти цієї концепції ставлення до Іншого... тому, що вона мислить ставлення до Іншого саме в термінах знання... Не вистачає саме нерозрізненої інакшості Іншого»[2, с. 26-27]. Можливо саме дефіцит «інакшості Іншого», якого так бракує французькому філософу в гуссерліанських побудовах, і спонукає його до створення власної унікальної концепції «лику Іншого».

Так, незважаючи на шанобливе сприйняття феноменології Е. Гуссерля загалом, Левінас в гетерологічних побудовах відштовхується від його термінології і формулює свою інтерпретацію інтерсуб'єктивних відносин через введення «лику»: «...думка, пробуджена до лику або пробуджена [éveillée] ликом, є думка, над якою панує нередукована відмінність: думка, яка вже не є мислення чогось, мислення про..., але мислення для..., думка, яка вже не є тематизация, яка є не-байдужість по відношенню до іншого...»[2, с. 26]. Ми можемо бачити, що тут явно присутня та нередукуємість, яка неможлива в межах гуссерліанської феноменології. Робиться акцент на тому, що «В лику нередукуємого інакшості іншої людини виявляється досить сильною, щоб «чинити опір» синхронізації ноетико-ноематичної відповідності і щоб означати поза пам'ятне і нескінченне, яких не «утримати» в присутності і у-явленні»[2, с. 26]. Так позначається не лише феноменологічний зріз левінасовських побудов. Досліджуючи гетерологічні дискурси, як наприклад «слід», Е. Левінас в черговий раз наголошує, що «...якщо, таким чином, слід не є надбанням феноменології – осягнення того, що проявляється або ховається, – то спробуємо все ж дістатися до нього іншим шляхом...»[3, с. 185].

У праці «Тотальність і Безкінечне» Е. Левінас через тему «Лика Іншого» формулює

положення про інтерсуб'єктивну асиметрію. Така ж думка лунає в «Від існування до існуючого», однак тут положення про початкову асиметрію інтерсуб'єктивного простору французький філософ намагається подолати через тему «взаємності» і сприйняття Іншого як ближнього. Тут ми не можемо погодитися з твердженням Г. Беневіча, який аналізуючи левінасовські побудови, писав що «Основа його філософії, поняття Іншого склалося... під впливом відкриття цього поняття Сартром»[4, с.11]. Це не зовсім так: по-перше, більший вплив мали концепції Е. Гуссерля і М. Гайдеггера; по-друге, ідея взаємодії іншого у Ж.-П. Сартра ґрунтується на конфлікті: «Поки я намагаюся вивільнитися з хватки іншого, інший намагається вивільнитися з моєї хватки; поки я намагаюся підпорядкувати іншого, інший намагається підпорядкувати мене...»[5, с. 207]. У левінасовських побудовах, як в роботі «Час і Інший», так і в «Тотальність і Безкінечне», «Гуманізм іншої людини» і т.д. Інший виступає тим, хто дає підстави моєї самоідентифікації (але без насилля і конфлікту) і через нього формується «інакшість».

Крім того що Левінас обґрунтовує ідею асиметрії виходячи з етико-феноменологічної теорії «Ли́ка», він ще і готує ґрунт для введення Третього. Виділяючи значення «лику» Е. Левінаса для історико-філософської традиції Ж.Дерріда відзначав, що «...є те, чого не виявив ані Платон, ані Декарт... – це вираз цієї нескінченності, це лик [visage]»[6, с. 387]. Власне, Ликом виступає той образ, в якому постає Інший, перемагаючи ідею Іншого в мені[7]. В такому випадку образність лику не є «зафіксованою», так як вона є не якимось статичним орієнтиром, а динамічним, і може припускати навіть руйнування образу, але не якостей, які його складають. У левінасовських побудовах Лик Іншого виявляється вираженням за допомогою образу і одночасно без контекстуальності, яка задається образом (так як він, Лик Іншого, заповнений змістом для себе і в собі). Так, Лик Іншого виявляється в певному сенсі мисленням за межами і знаходиться поза фізичного і соціального контексту. Це дає підстави вважати в першу чергу етичне ставлення до лику. М. Дімітрова, проводячи паралелі між Кантом і Левінасом, пише: «Кант і Левінас дають різні інтерпретації морального імперативу. За Левінасом – обличчя, яке зачіпає мене не в індикативі, а в імперативі...»[8, с. 455].

У побудовах французького філософа запитування Ли́ка Іншого «запускає» морально-етичний механізм за допомогою відповідальності. Причому відповідальність виступає тут як первинна структура суб'єкта, яка в подальшому призводить не тільки до відповідальності за себе, але і за Іншого (і навіть за відповідальність Іншого). П. Рікер, виділяючи моральну складову проблеми Ли́ка, відзначав: «...у Левінаса обличчя сингуляризує заповідь: і отже кожного разу саме вперше Інший, той Інший мені каже: «Не вбивай!»»[9, с. 402]. Але Інший може принести шкоду комусь третьому, який, в свою чергу, є мені Іншим і тому виникає необхідність справедливості (оскільки у світі не лише «нас двоє»). Так, по суті, Левінас приходять до проблеми Третього. Він пише: «У тій мірі, в якій Лик Іншого ставить нас у зв'язок з третьою особою, метафізичне ставлення Я до Іншого протікає в формі Ми, прагнучи до встановлення держави, інститутів, законів, які є джерелом універсальності»[7, с. 280]. Таким чином, Левінас переходить від проблеми Іншого до Ли́ку Іншого, а звідси до проблеми Третього. Тема Третього, виявляючись через проблему Ли́ка Іншого, існує. Вона розкривається в роботі «Тотальність і Безкінечне». Але, крім того, вона явно є у більш пізніх працях Левінаса (незважаючи на те, що виробляється безпосередньо відштовхуючись від «Іншого», все ж «Третій» специфічним чином інтерпретується і обґрунтовується через теми «сліду», справедливості, свободи та ін.).

У роботі «Гуманізм іншої людини» Е. Левінас звертає увагу на пастки техногенної цивілізації (яка спирається на численність засобів для реалізації всілякої діяльності) і людські вимоги, які своєю масштабністю фіксують наявність кризи гуманізму і загострюють її. По суті однією з головних тем цієї роботи стає криза гуманізму, яка існує з 60-х років ХХ століття. А.Рено, досліджуючи творчість Левінаса, ви-

ходить з його ідеї кризи гуманізму і теми інакшості (особливу увагу приділяє її антимонадологічній спрямованості). Характеризуючи ситуацію, що склалася в процесі обговорення в філософському суспільстві проблеми суб'єктивності і кризи, він зазначає: «...так звана «метафізика суб'єктивності» страждала не стільки від забуття буття, скільки від забуття суб'єкта»[10, с. 309]. Саме Левінас, помітивши і долаючи таку метафізику (через постановку питання про суб'єкта і спробу мислити відкритість, тим самим розриває зв'язок з «монадологічною іманентністю»), наділяє суб'єкт властивістю трансцендентності як виходу за межі себе. Але Рено, розглядаючи тут суб'єктивність, зовсім забуває про проблему Лика Іншого, і основну увагу звертає на пізні праці, де стверджується криза гуманізму. У той час як інші дослідники (наприклад, В. Катеринич), концентрують свою увагу на тому, що «Критичний аналіз основних положень гуманізму призвів до виникнення руху за «новий гуманізм»»[11, с. 23]. Схожу ідею висувують Хансель[12] і Серетті[13], розглядаючи етичні теорії класичної та некласичної епохи, і проводячи компаративний аналіз ідей Канта і Левінаса.

Проявляючись через «слід», Третій в межах комунікативного простору побічно детермінований за допомогою відношення «позначаємого» і «знака». Таким чином «слід» і «третє Обличчя» виявляються тут тотожні. Значення сліду оголюється в за межовості буття через Третє Обличчя і подолання «гри іманентності і трансцендентності»: «Це третє обличчя, віддалене в обличчі від всякого одкровення і всякого сакрального – тобто минуле, – ця тойність не щось «менше буття» порівняно зі світом, куди проникає особа; в ньому весь безмір, вся нескінченність абсолютно Іншого, що вислизає від онтології»[3, с. 185]. По суті «тойність» у Левінаса означає незворотність, нескінченність і натякає на божественність, так як передбачає «абсолютно Іншого». І сама «тойність», що позначає за межовість буття і Третє Обличчя, оголюється завдяки «сліду», який грає роль знаку. Однак слід як знак потенційно захищає і можливо навіть виключає «негативність» за допомогою незворотності і «нестираємості» свого буття. Так, по суті Е. Левінас акцентує обов'язковий онтологічний аспект теми Лик Іншого – Третій – криза, і готує релігійний. Дійсно тут можна частково погодитися з твердженням Таубера, що «В кінцевому рахунку... етична філософія Левінаса є релігійною метафізикою, як етична онтологія, заснована на теїзмі»[14, с. 455]. Це, як вважаємо, більш релігійна метафізика, але не етична онтологія, тому що онтологічний аспект частково стирається і акцент в левінасовських інтенціях в результаті ставиться на етичному.

У побудовах Левінаса «...простодушна готовність цієї початкової покірності порушена певним «третім», що виникає слідом за «іншим»... з цього третього обличчя, бере свій початок близькість людської множинності. Хто в цій множинності з'являється першим? Настає час питання: вимога справедливості!»[15, с. 149]. Наявність Третього фіксує потенцію справедливого зв'язку Я-Інший і в кінцевому рахунку ця потенційність натякає на існування справедливості універсальної. Сам факт наявності Третього, а потім і вибору нашого Я між Іншим та Третім з одного боку не заважає нашій тотожності, але закликає до відповідальності, і стає своєрідним викликом для об'єктивності (яка неможлива без справедливості), загострює інтенційність і свідомість. Я-вибір виявляється незалежним від тиску «оголеного лику» Іншого, Третього, передбачає свободу вибору, тому що «Об'єктивність справедливості, яка виступає в цьому аспекті з усією суворістю, – затемнює, затушовує «інакшість» обличчя...»[15, с. 149]. Таким чином, Третє є деякою позицією в діалогічному просторі, яка виражає відкритість відносини Я до Іншого щодо ширшого порядку відносин. У безпосередньому людському відношенні Третій виявляється одночасно присутнім і відсутнім. З одного боку він представляє один з елементів діалогічного відношення, коли виступає Іншим, а з іншого – саме завдяки наявності Третього встановлюється тотальність з її умовами об'єктивації, справедливості.

Тут немов першоджерелом виступає відповідальність, яка з одного боку є повинною по відношенню до логічного порядку в плані інакшості, а з іншого спрямована на самого себе: «Відповідальність за Іншого позначила просту модальність «трансцендентальної апперцепції», яка виступає законом для мене, а не для цього іншого обличчя» [15, с. 154]. Також, Левінас в роботі «Філософія, Справедливість і Любов» відзначає: «Інший має до Вас ставлення навіть тоді, коли Третій заподіює йому зло, і, отже, Ви стоїте перед необхідністю справедливого вибору, і, можливо, вибору насилля» [16, с. 358]. Крім того, французький філософ підкреслює необхідність наявності Третього, який опиняється виявленим через Обличчя Іншого. У левінасовських побудовах лунає: «Третій тут не випадковий. В якомусь сенсі все інші присутні в Обличчі Іншого. Якби нас в світі було всього двоє, то не було б ніяких проблем: Інший завжди був би переді мною» [16, с. 358]. Так французький філософ фіксує нескінченність етичного ставлення, яка за своєю суттю проявлена через трансцендентне прагнення до Іншого (а в результаті – до Бога).

Те, про що говорилося вище, в певному сенсі сформувало проблемне поле кризи, яке найбільш яскраво позначається в роботах «Гуманізм іншої людини» і в «Нотатки про сенс». З одного боку Е. Левінас фіксує антрополого-гуманістичну кризу сучасності через тему «хиткості людини», яка опинилася в полоні власних винаходів: «Криза гуманізму в нашу епоху виникає, безсумнівно, з досвіду людської безуспішності, яку видає і сам достаток наших засобів діяльності, і розмах наших домагань» [3, с. 195]. Так, те, що сприймалося людиною і людством як «турбота про самого себе», панування над буттям, і, врешті-решт – самосвідомість, насправді виявляється загубленим, а самосвідомість взагалі «розпадається». А тоді чи можемо ми говорити взагалі про існування «людяності»? Відповідно до Левінаса – ні, тому що «...людяність людини – справжнє життя – відсутнє. Людство у своєму історичному й об'єктивному бутті пронизане суб'єктивністю, психічним людини, що само руйнується через умови буття: міжсутнісність...» [17, с. 109]. Так французький філософ в черговий раз накреслює в проблемному полі кризи гуманізму, яка по суті, вказує на онтологічну кризу. Вважаємо, що загострення кризовості відбувається наступним чином: «За гуманних умов онтологічні умови само руйнуються, або вже є само зруйнованими. Бути гуманним означає: жити так, ніби не було буття поміж інших буттів» [17, с. 109].

З іншого боку, можна припустити, що криза людини/гуманізму в побудовах Левінаса загострюється через Іншого. У певному сенсі вона обумовлена моральним ставленням до Іншого і Третього і має етичне значення. Хоча може здатися, що потенція кризовості Я не зводиться до Іншого, Третього і лику, тому що «Людина самоідентифікується незалежно від своїх особливих якостей. Вона себе впізнає зовсім не на відміну від інших Я. У якості «чистих Я» різні Я логічно зовсім не відрізняються. Інакшість нерозрізненого не зводиться до простої відмінності «у змісті»» [12, с. 25-26]. Однак виявляється, що це не зовсім так. Вважаємо, що в левінасовських побудовах акцент ставиться не на тому, що Я (людина) вмираю, і відповідно нікому реалізувати ставлення віч-на-віч (хоча, безсумнівно, і цей аспект фактичної наявності необхідний). Кризовість загострюється в дещо іншому дискурсі. Так, не просто через сприйняття Іншого, а через розуміння інакшості Іншого, його лику, виявляється Я існую, і тому без Іншого, його етичного сприйняття, моє існування опиняється неможливим. Тобто якщо далі проінтерпретувати і розвинути левінасовські положення, можна сформулювати наступне: тоді, коли Я сприймаю Лик Іншого, Я існую. А криза Я починається з того не-сприйняття Іншого, яке загострюється моральною байдужістю. У Е. Левінаса ми читаємо: «... обличчям до лику в його вираженні – в його смертності – волає до мене, вимагає мене, зобов'язує мене, як якщо б та невидима смерть, до якої звернений обличчям лик іншого, – ця чиста інакшість, деяким чином відокремлена від будь-якої спільності, – стала моєю особистою справою... Смерть іншої людини змушує мене

засумніватися в собі – як якщо б моя байдужість перетворила мене в спільника тієї смерті, яка невидимо іншому належить...»[2, с. 28]. По суті, тут мова йде не про онтологічну кризу, а в першу чергу про етичну. Так як це запитання про легітимність власного буття, за Левінасом, виступає результатом вимірювання мене за принципом «відповідальності за смерть»: «Право на буття, легітимність цього права відправляють в кінцевому результаті не до абстракції загального закону, але в якості останнього прихистку – і як сам цей закон, як і сама справедливість – а до за-іншої моєї не-байдужості до смерті, тієї смерті, якій виставлена прямота лику іншого»[2, с. 37]. Легітимність людського буття ставиться під сумнів і загострюється кризовість буття лише в тому випадку, коли лик іншого, його запитання звернене до мене, не знаходить етичної відповіді.

В одній з останніх праць «Нотатки про сенс» Е. Левінас, по суті, розгортає проблемне поле кризи. Французький філософ зазначає, що етичний поворот не є випадковим і розкриває «інтригу інакшості». Так, онтологічний аспект тут присутній не як причина, а як наслідок етичного запитання: «Я – це криза буття сущого, але не тому що значення дієслова «бути» слід розуміти в усьому багатстві його семантичного змісту, яке призводить до онтології, а тому що Я задається питанням про виправданість власного буття, тому що я задаю собі це питання»[2, с. 30]. Це питання до себе, по суті, виступає чимось на зразок категоричного імперативу, зверненого на себе, і передбачає в результаті виникнення докорів сумління. Причому ця криза, по суті, результат інтерсуб'єктивної взаємодії, тому що «...докори сумління, постановка себе під питання приходять до мене від лика іншого, який самою своєю смертністю вибиває у мене з-під ніг той самий твердий ґрунт, на якому я – просто індивід наївно вважаю що стою...»[2, с. 30]. Таким чином формуються кризові дискурси французького філософа.

Висновки. Формулюючи висновки, зазначимо, що становлення проблемного поля кризи в побудовах Е. Левінаса реалізується через трансформацію від «Лика Іншого» до «Третього». Трансформування показує інтерсуб'єктивну асиметрію і виходячи з теми «Лика Іншого» (через справедливість, відповідальність і «слід») призводить до «Третього» і запускає морально-етичний механізм. Це дозволяє позначити в філософії Левінаса антрополого-гуманістичне і етичне поле кризи, де онтологічний аспект є вторинним.

Перспективи подальших досліджень. При подальшому дослідженні означеної проблеми перспективним напрямком може бути аналіз трансценденції (через «Лик Іншого» – «Бог») для розширення змістовного поля кризи в філософських побудовах Е. Левінаса.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Гуссерль Э. Феноменология (Статья в Британской энциклопедии) / Э. Гуссерль // Логос. – №1. – 1991. – С. 12-21.
2. Левинас Э. Заметки о смысле / Э. Левинас // (Пост)феноменология: новая феноменология во Франции и за ее пределами. – М.: Академический проект, 2014. – С. 18-38.
3. Левинас Э. Гуманизм другого человека / Э. Левинас // Левинас Э. Время и Другой. Гуманизм другого человека. – СПб., 1998. – С. 123-245.
4. Беневич Г. Слово о Левинасе / Г. Беневич // Левинас Э. Время и другой. Гуманизм другого человека / Э. Левинас. – СПб., 1998. – С. 10-17.
5. Сартр Ж.-П. Первичное отношение к другому: любовь, язык, мазохизм / Ж.-П. Сартр // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988. – С. 207-228.
6. Деррида Ж. Насилие и метафизика / Ж. Деррида // Левинас Э. Избранное. Тотальность и Бесконечное. – М.; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 367 – 403.
7. Левинас Э. Тотальность и Бесконечное / Э. Левинас // Левинас Э. Избранное. Тотальность и Бесконечное. – М.; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 66-291.
8. Димитрова М. Кант и Левинас о категорическом императиве / М. Димитрова // Філософсько-антропологічні студії 2004: Спецвипуск. – К.: Стилюс; Д.: РВВ ДНУ, 2004. – С. 455.
9. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер. – К.: Дух і літера, 2002. – 458 с.

10. Рено А. Эра индивида. К истории субъективности / А. Рено. – СПб.: Владимир Даль, 2002. – 474 с.
11. Катеринич В. Проблема Іншого в контексті сучасної гуманістичної парадигми / В. Катеринич // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – №76-79, 2006. – С.22-25.
12. Hansel J. Utopia and Reality. The concept of sancity in Kant and Levinas /J. Hansel // Philosophy Today. Summer 1999. – P. 168-194.
13. Серетті М. Кантове обґрунтування практичної філософії та сучасність / М. Серетті // Практична філософія. – К., 2000. – №1. – С. 40-47.
14. Tauber A. Outside the Subject: Levinas Jewish Perspective on Time /A. Tauber // Graduate Faculty Philosophy Journal. – Vol.20, N. 2, Vol.21, N. 1, 1998. – P.439 – 459.
15. Левинас Э. Диахрония и репрезентация / Э. Левинас // Интенциональность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века. – Томск: «Водолей», 1998. – С. 141-162.
16. Левинас Э. Философия, Справедливость и Любовь / Э. Левинас // Левинас Э. Избранное. Тотальность и Бесконечное. – М.; СПб.: Университетская книга, 2000. – С. 356-367.
17. Левинас Е. Етика і Безконечність: діалоги з Філіпом Немо / Э. Левинас. – К: Port Royal, 2001. – 138 с.
18. Ямпольская А. Эммануэль Левинас: философия и биография / А. Ямпольская. – К.: Дух і літера, 2011. – 376 с.

REFERENCES:

1. Gusserl' E. Fenomenologiya (Stat'ya v Britanskoj entsiklopedii) [Phenomenology] // Logos. – №1. – 1991. – S. 12-21.
2. Levinas E. Zametki o smysle [Notes about the meaning] // (Post)fenomenologiya: novaya fenomenologiya vo Frantsii i za ee predelami. – М.: Akademicheskij proekt, 2014. – S. 18-38.
3. Levinas E. Gumanizm drugogo cheloveka [Humanism another person] // Levinas E. Vremya i Drugoy. Gumanizm drugogo cheloveka. – SPb., 1998. – S. 123-245.
4. Benevich G. Slovo o Levinase [Word of Levinas] // Levinas E. Vremya i drugoy. Gumanizm drugogo cheloveka / E.Levinas. – SPb., 1998. – S. 10-17.
5. Sartr Zh.-P. Pervichnoe otноshenie k drugomu: lyubov', yazyk, mazokhizm [The initial attitude to another: love, language, masochism] // Problema cheloveka v zapadnoy filosofii. – М.: Progress, 1988. – S. 207-228.
6. Derrida Zh. Nasilie i metafizika [Violence and Metaphysics] // Levinas E. Izbrannoe. Total'nost' i Beskonechnoe. – М.; SPb.: Universitetskaya kniga, 2000. – S. 367 – 403.
7. Levinas E. Total'nost' i Beskonechnoe [Totality and Infinity] // Levinas E. Izbrannoe. Total'nost' i Beskonechnoe. – М.; SPb.: Universitetskaya kniga, 2000. – S. 66-291.
8. Dimitrova M. Kant i Levinas o kategoricheskom imperative [Kant and Levinas on the categorical imperative] // Filososfsko-antropologichni studii 2004: Spetsvypusk. – К.: Stylos; D.: RVV DNU, 2004. – S. 455.
9. Riker P. Sam yak inshyi [Himself as a different]. – К.: Dukh i litera, 2002. – 458 s.
10. Reno A. Era individa. K istorii sub»ektivnosti [The era of the individual. On the history of subjectivity]. – SPb.: Vladimir Dal', 2002. – 474 s.
11. Katerynych V. Problema Inshoho v konteksti suchasnoi humanistichnoi paradyhmy [Another problem in the context of modern humanistic paradigm] // Visnyk KNU im. Tarasa Shevchenka. Filosofii. Politolohiia. –#76-79, 2006. – S.22-25..
12. Hansel J. Utopia and Reality. The concept of sancity in Kant and Levinas // Philosophy Today. Summer 1999. – P. 168-194.
13. Seretti M. Kantove obgruntuvannia praktychnoi filosofii ta suchasnist [Kant's practical philosophy study and present] // Praktychna filosofii. – К., 2000. – №1. – S. 40-47.
14. Tauber A. Outside the Subject: Levinas Jewish Perspective on // Graduate Faculty Philosophy Journal. – Vol.20, N. 2, Vol.21, N. 1, 1998. – P.439 – 459.
15. Levinas E. Diakhroniya i reprezentatsiya [Diachronic and representation] // Intentsional'nost' i tekstual'nost'. Filososfskaya mysl' Frantsii XX veka. – Томск: «Vodoley», 1998. – S. 141-162.
16. Levinas E. Filosofiya, Spravedlivost' i Lyubov' [Philosophy, Justice and Love] // Levinas E. Izbrannoe. Total'nost' i Beskonechnoe. – М.; SPb.: Universitetskaya kniga, 2000. – S. 356-367.
17. Levinas E. Etyka i Bezkonechnist: dialohy z Filipom Nemo [Ethics and infinity, dialogues with Philippe Nemo]. – К: Port Royal, 2001. – 138 s.

18. Yampol'skaya A. Emmanuel' Levinas: filosofiya i biografiya [Emmanuel Levinas: Philosophy and Biography]. – К.: Dukh i litera, 2011. – 376 s.

Карпова С. Г., кандидат философских наук, доцент кафедры философии Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара (Днепропетровск, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

Становление проблемного поля кризиса в философских построениях Э. Левинаса

Аннотация. *Обозначено и проанализировано проблемное поле кризиса в философских построениях Э. Левинаса. Показано, как в философии Левинаса происходит трансформация от «Лица Другого» к «Третьему» и формируется поле кризиса. Обнаружено, что эта трансформация демонстрирует интересубъективную асимметрию и запускает морально-нравственный механизм. Это позволило обозначить в построениях французского философа антрополого-гуманистическое и этическое поле кризиса, где онтологический аспект является вторичным.*

Ключевые слова: *Другой, кризис, кризис гуманизма, Лик Другого, «след», Третий, этический кризис.*

Karpova S., PhD in philosophical sciences, associate professor of the Department of philosophical sciences Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (Dnepropetrovsk, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

Formation of a problem field of crisis in the Levinas's philosophical constructions

Abstract. *Analyzed and identified the problem field of the crisis in the Levinas's philosophical constructions. Shown how in the Levinas's philosophy happens transformation from «The Face of the Other» to «the Third» and is formed in the field of the crisis. It was discovered that this transformation demonstrates inter-subjective asymmetry and starts moral-ethical mechanism. This lets identify in the French philosopher's constructions anthropological and ethical crisis of the field, where the ontological aspect is secondary.*

Formation of the problem field of crisis in E. Levinas constructs is realized through the transformation from «The Face of the Other» to «Third.» Transforming shows inter-subjective asymmetry and based on «The Face of the Other» (through fairness, responsibility and «trace») leads to a «third» and starts moral and ethical mechanism. This allows you to mark Levinas's philosophy and humanistic anthropological and ethical crisis right where ontological aspect is secondary.

With further research of the definite problem is promising that the trend analysis can be the transcendence (through the «Face of Another» - «God») for substantial expansion of the field of crisis in philosophical constructs E. Levinas.

Key words: *the Other, crisis, crisis of humanism, The Face of the Other, «trace», the Third, ethical crisis.*

УДК 165.75

Константинов М. В.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка (Полтава, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

ПОНЯТИЕ СТРУКТУРЫ У Ю. ЛОТМАНА И Р. БАРТА

Аннотация. *Проведен анализ структурно-семиотического метода Юрия Лотмана, понимания и применения им понятия «структура». Показано отличие принципа структурности у Ю. Лотмана от понимания структуры французскими структуралистами, в частности – от понятия «корпус» у Ролана Барта.*

Ключевые слова: *структура, структурализм, структурная семиотика, семиозис, система, корпус, Ю. Лотман, Р. Барт.*

Постановка проблемы и анализ последних публикаций. В этой статье мы не